

<http://fins.az/biznes/923336/sahibkarliq-sahesinde-yoxlamalara-yeni-yanasma-ii-maqala.html>

05 İYUN

Sahibkarlıq sahəsində yoxlamalara yeni yanaşma – II MƏQALƏ

“Sahibkarlıq sahəsində aparılan yoxlamaların dayandırılması haqqında” Qanun yoxlamalara münasibətdə ümumi yanaşma və prinsipləri təsbit edən çərçivə qanunudur. Bu baxımdan, yoxlama orqanlarının konkret təsnifatı və onların səlahiyyət dairəsi qanunda müəyyənləşdirməyib. Yoxlayıcı orqanların və onların səlahiyyət dairəsinin müəyyənləşdirilməsi Nazirlər Kabinetinə həvalə edilib. Ümumi yanaşmadan belə nəticə çıxır ki, yoxlama funksiyaları çoxlu sayda yoxlayıcı orqan arasında bölüşdürüləcək. Belə olan halda səlahiyyət dairəsinin qeyri-dəqiq müəyyənləşdirilməsi yoxlamaların dəfələrlə təkraralanmasına gətirib çıxara bilər.

Bir sıra ölkələrdə müxtəlif nəzarət orqanları vahid rəhbər orqana birləşdirilib və ya tabe etdirilib. Bu, ixtisaslaşmış bölmələri vahid rəhbərliyi təmin edən bir təşkilat çərçivəsində saxlamağa imkan verir. Əksər hallarda belə vahid rəhbər orqanların hər biri bir riskə görə cavabdehdir. Radikal konsolidasiya Niderlandda (nəticədə milli yoxlama orqanlarının sayı 25-dən 10-a düşüb) və Sloveniyada (oxşar azalma ilə) həyata keçirilib. Bosniya və Hersoqovinada hökumət bütün yoxlamaların (vergi və dövlət xidmətlərinin yoxlanılması istisna olmaqla) aparılmasına məsul olan vahid dövlət müfəttişliyi təsis edib. Yoxlamaların əsas hissəsinin yerli səviyyədə aparıldığı Böyük Britaniyada yoxlayıcılar bir neçə böyük qrupda birləşib: ticarət standartları, ərzaq təhlükəsizliyi, ətraf mühitin gigiyenası və s.

Azərbaycanda yoxlamaların həyata keçirilməsinə nəzarət edən mərkəzləşdirilmiş orqan yoxdur. Normativ tələblərin yerinə yetirilməsinə nəzarət üzrə mərkəzləşdirilmiş orqan yoxlama funksiyasının hamısını və ya bir neçəsini yerinə yetirə bilər. Bu model prosedurları, sanksiya tiplərini, məlumatların idarə edilməsi sistemini bir mərkəzdə cəmləşdirməyə imkan verə bilər. Belə model Xorvatiya, Bosniya və Hersoqovina kimi ölkələrdə uğurla tətbiq edilib. Hələlik yoxlama orqanlarının siyahısı müəyyənləşmədiyindən onların konsolidasiya imkanları ilə bağlı fikir yürütmək çətindir.

Yoxlayıcı orqanların idarəçiliyi məsələsi bu sahədə islahat aparmaq istəyən bir sıra ölkələrin gündəliyində duran əsas məsələlərdən biri olub. Ümumi yanaşma ondan ibarətdir ki, yoxlayıcı orqanların nazirliklərə birbaşa və ya dolaylı tabeçiliyi müfəttişliklərin prioritet vəzifələrinə birbaşa təsir göstərə bilər. Bu baxımdan bir sıra ölkələrdə yoxlama orqanlarının siyasi təsirdən asılılığını aradan qaldırmağa yönəlik addımlar arılıb. Məsələn, Niderlandda yoxlama orqanlarının nazirliklərə tabeçiliyi qalsa da, onlar parlament qarşısında hesabatlıdırlar.

Sahibkarlıq sahəsində normativ tələblərə əməl olunmasına nəzarət bir sıra dövlət qurumları tərəfindən həyata keçirilir. Bura Vergilər Nazirliyi, Fövqəladə Hallar Nazirliyi, Səhiyyə Nazirliyi, İqtisadiyyat Nazirliyi, Əmək və Əhalinin Müdafiəsi Nazirliyi, Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi, Standartlaşdırma və Patent üzrə Dövlət Komitəsi, yerli icra orqanları və s. daxildir. Təcrübə göstərir ki, həmin qurumların nəzarət sahələrinin müəyyənləşdirilməməsi sahibkarlıq subyektlərinə münasibətdə sui-istifadələrə geniş imkanlar açır.

İqtisadi Əməkdaşlıq və İnkişaf Təşkilatının (İƏİT) 2014-cü ildə qəbul etdiyi “Hüquq tətbiqetmə fəaliyyəti və yoxlamalara münasibətdə tənzimləmə siyasəti sahəsində qabaqcıl təcrübə Prinsipləri” (Best Practice Principles for Regulatory Policy on Regulatory Enforcement and Inspections) adlı sənədə uyğun olaraq, özəl təsərrüfat fəaliyyəti ilə əlaqədar normativ tələblərə riayət edilməsinin təmin olunmasının fundamental sahələri aşağıdakıları əhatə edir:[\[1\]](#)

- ərzaq təhlükəsizliyi;
- qeyri-ərzaq məhsullarının təhlükəsizliyi və istehlakçıların müdafiəsi;
- texniki təhlükəsizlik və infrastruktur və tikinti obyektlərinin təhlükəsizliyi;
- sanitariya, dərman vasitələri və səhiyyə;
- əməyin mühafizəsi və texniki təhlükəsizlik;
- ətraf mühitin mühafizəsi;
- dövlət gəlirləri (əksər hallarda təcrübədə bu sahə təftiş olunan digər sahələrdən ayrılıb);
- nəqliyyat təhlükəsizliyi;
- bankların, sığorta və maliyyə şirkətlərinin fəaliyyətinə nəzarət;
- nüvə təhlükəsizliyi.

Şübhəsiz ki, müxtəlif ölkələrin siyasətinin prioritetləri regional və ya milli spesifikliyə görə fərqlənə bilər. Bununla yanaşı qeyd edək ki, İƏİT-in müəyyən etdiyi nəzarət sahələri mövcud institusional sistemlərin təhlili, qiymətləndirilməsi və yenidən nəzərdən keçirilməsi üçün istifadə oluna bilər. Bu baxımdan, Azərbaycanda da yoxlayıcı orqanların nəzarət sahələrinin müəyyənləşdirilməsi zamanı İƏİT-in yanaşmasının nəzərdən keçirilməsi məqsədəuyğun olardı.

“Sahibkarlıq sahəsində aparılan yoxlamaların tənzimlənməsi və sahibkarların maraqlarının müdafiəsi haqqında” Qanun yoxlayıcının səlahiyyətləri və yoxlayıcıya aid tələblərə münasibətdə əvvəl olduğundan fərqli yeni yanaşma müəyyənləşdirir. Belə ki, qanuna əsasən, yoxlayıcının səlahiyyətləri yoxlayıcı orqanın səlahiyyətləri ilə məhdudlaşır. Yoxlayıcılara yoxlamanın aparılmasından başqa digər səlahiyyətlər, o cümlədən sahibkarın fəaliyyətinin məhdudlaşdırılması, yoxlama materiallarına baxılması və nəticələri üzrə qərarın qəbul edilməsi, məsuliyyət tədbirlərinin tətbiqi, cərimələrin toplanması səlahiyyətləri verilə bilməz. Eyni zamanda yoxlayıcı təmsil etdiyi yoxlayıcı orqanın nəzarət sahəsinə aid olmayan məsələləri yoxlaya və həmin

məsələlərlə bağlı materiallarla tanış ola bilməz.

Digər mühüm yanaşma yoxlayıcıların peşəkarlıq tələblərinə cavab verməsinin nəzərdə tutulmasıdır. Qanuna əsasən, yoxlayıcı orqana işə qəbul olunmuş şəxslər yoxlamaya buraxılmamışdan əvvəl yoxlama prosedurlarına dair təlim keçməlidirlər. Təlim yoxlayıcı orqan tərəfindən yoxlayıcıların peşəkarlığının artırılması məqsədi ilə ildə ən azı bir dəfə təşkil edilir. Bununla yanaşı qeyd edək ki, yoxlayıcıların peşəkarlıq tələbləri ilə bağlı müddəalar qeyd olunanlarla məhdudlaşır və peşəkarlıq tələblərinin nədən ibarət olması və hansı meyarlara əsaslanması sual olaraq qalır. Hesab edirik ki, bu sualın cavablandırılması üçün uyğun normativ tənzimləməyə ehtiyac var.

Yeni qanunvericilik yoxlamaların səmərəliliyinin qiymətləndirilməsinə münasibətdə yoxlama sahəsində uğurlu islahat nümunələrinə malik ölkələrin müsbət təcrübəsinə əsaslanıb. Belə ki, qanunda yoxlamalar zamanı aşkar edilmiş pozuntuların və onlara görə tətbiq edilən məsuliyyət tədbirlərinin sayının, cərimələrin və maliyyə xarakterli digər sanksiyaların məbləğinin yoxlayıcı orqanın, yoxlayıcının və digər əməkdaşların fəaliyyətinin səmərəliliyinin qiymətləndirilməsi üçün meyar ola bilməməsi nəzərdə tutulur. Bu, çox mühüm prinsipdir və əsassız yoxlamalardan çəkilməyə yönəlik vasitələrdən biridir.

Hüquqşünas-ekspert

Abil Bayramov

© Materiallardan istifadə edərkən hiperlinklə istinad olunmalıdır